

Middelklasse-makt? Nei takk!

Et essay om kulturell motstand

Et spøkelse er på ferde i Europa - kommunismens spøkelse. Den berømte setningen innleder Det kommunistiske partis manifest, som kom ut i 1848. Marx og Engels identifiserte straks hvilke makter som hadde samlet krefter til kamp mot kommunismen. Fra "det gamle Europa" nevner de paven, tsaren, politiet og noen fremtredende politikere. Seinere i teksten beskrives hovedmotsigelsen i *borgerskapets epoke*. Føydalsamfunnets mangfold av klasse-motsetninger ble gjennom den kapitalistiske produksjonsmåten forenklet til motsetningen mellom to "fiendtlige leire", borgerskap og proletariat. Borgerskapet hadde vunnet "politisk herredømme for seg selv", og kontrollerte en statsmakt som ikke gjorde annet enn å forvalte borgernes interesser. Men borgernes makt var tuftet på kapitalens vekst og utvikling, kontroll med industri og marked. Dermed kan ikke kapitalismen utvikles uten at også proletariatet vokser. Det gis et bilde av en kapitalisme som er i ferd med å forårsake sin egen undergang. Grunnen var at arbeiderne ville komme til å samle seg i kamp mot sine undertrykkere. I manifestet gir partiet som vil lede an i proletarenes kamp mot borgerskapet, sitt syn tilkjenne.

Innenfor sosiologifaget ble Marx en av klassikerne. Analysen av kapitalismen ble et av de viktigste bidragene til et av sosiologiens evige emner, å feste moderniteten på begrep. Og i sentrum for analysen står motsetningen mellom arbeid og kapital. Nå, mer enn 160 år seinere, er kapitalismen fremdels helt dominerende som økonomisk system. Kapitalen krever fremdels vekst og finner stadig nye områder for ekspansjon. I global målestokk har proletariatet vokst enormt, men det er ikke lett å se at arbeiderne har samlet seg til et endelig oppgjør med systemet som utbytter deres arbeidskraft.

Analysene av en ny moderne epoke peker ofte vekk fra den sentrale motsetningen i Marx' arbeider, og formuleres ofte i opposisjon til ideen om "klassesamfunnet". Ord som risikosamfunn, sein-moderne, høy-høymoderne, postindustrielle og post-moderne samfunn viser til ulike samtidsdiagnoser, men de har det til felles at de identifiserer andre drivkrefter enn kampen mellom klasser som motor for de moderne samfunnenes utvikling. Både som

utgangspunkt for enkeltindividens skjebne og som drivkraft i historien, tones betydningen av klasse og klassekonflikter kraftig ned (se for eksempel Giddens 1991, Beck 1992).

Vi mener at denne konklusjonen er feilaktig. Den er feilaktig fordi den er basert på ganske overflatiske observasjoner av noen utviklingstrekk i det moderne samfunnet, og motsies gjennomgående av empirisk forskning med fokus på sosial ulikhet. Klassekonflikten er ikke borte, men det har i høy grad forandret seg, og det er muligens forståelig at noen har blitt forledet til å oppfatte disse forandringene som mer fundamentale enn de er.

En slik endring er middelklassens veldige ekspansjon gjennom industrikapitalismens – eller, som Marx og Engels sa, *borgerskapets* – tidsalder. Dette sosiale segmentet har blitt en maktfaktor av anseelige dimensjoner, og utgjør en sosial kraft som godt kan betraktes som ny. I en viss forstand har også klassekampen tatt en ny vending, ettersom arbeiderklassens vrede – eller i hvert fall irritasjon – i dag retter seg vel så mye mot disse nye gruppene som mot borgerskapet eller andre som kan identifiseres med kapitalismen som et økonomisk system basert på utbytting. Slike reaksjoner nedfra på den moderne middelklassens makt har fått overraskende lite oppmerksomhet, til tross for at motstanden som vokser fram har stor samfunnsmessig betydning, i Norge og i andre vestlige land. Det kan leses direkte ut av framgangen til partier som FrP og sosiale bevegelser som ”Folkeaksjonen ny rovviltpolitikk” (for å nevne et eksempel fra vårt eget forskningsfelt; vi kommer tilbake til flere).

Middelklassen

Marx forutså at kapitalismen beveget seg mot en absolutt polarisering mellom to hovedklasser, gjennom proletarisering av en stadig økende del av befolkningen. Men det mest slående trekk ved kapitalismens utvikling i industrialiserte nasjoner de siste hundre år er den massive veksten i grupper som tilsynelatende befinner seg i mellomposisjoner eller utenfor utbyttingsforhold. Det er disse gruppene som hives i sekken med merkelappen «middelklasse». Den etiketten betegner vanligvis en ganske diffus og elastisk residualkategori, som omfatter folk som ikke eier produksjonsmidler men som selger sin egen arbeidskraft, og likevel ikke passer inn i noen rimelig definisjon av arbeiderklassen. På samme måte inkluderes oftest selvstendige som ikke driver så omfattende virksomhet at de med noen rimelighet kan plasseres i borgerskapet, og det er ikke så vanlig lenger å operere med kategorien ”småborgerskap”, slik Marx selv gjorde. Ulike teoretiske retninger bakser med middelklasseproblemet på ulike måter, og det er mye uenighet. Diskusjonen er viktig,

men vi har ikke plass til å gå inn i den her. Ett element er imidlertid helt sentralt for å forstå den moderne middelklassens vekst, og det er framveksten av nye former for systematisert kunnskap – kunnskap som har vært uløselig knyttet til utviklingen av den moderne kapitalismen og den moderne staten.

Martin (1998) peker på betydningen av kunnskapens *strukturering* gjennom modernitetens utvikling, særlig gjennom utviklingen av vitenskapen som et eget sosialt felt og gjennom den eventyrlige veksten i høyere utdanning. Den tekniske utviklingen og den økende kompleksiteten i produksjonsapparatene og i de statlige byråkратиene har krevd nye former for kunnskap; former for kunnskap som har utviklet seg innenfor nye paradigmer om både naturen og samfunnet, og som reproduseres, formidles og videreutvikles i mer og mer sofistikerte institusjoner, som også uavlatelig vokser i omfang.

Middelklassefolk har opptrådt som agenter for det synet at verden har et stadig økende behov for slik formalisert og spesialisert kunnskap som nettopp middelklassen besitter, og har på den måten bidratt til den sosiale konstruksjonen av sin egen uunnværlighet (Martin 1998). At de gjennom en slik manøver har kunnet hevde monopol på *nyttig kunnskap*, har samtidig gitt dem et robust fundament for de fordelaktige sosiale posisjonene som er oppnådd. Bare tenk på Forskerforbundets strategiske utspill hver gang statsbudsjettet legges fram: ”Hva skal vi leve av når oljen tar slutt? Sats på oss, vi er deres eneste håp!” Sann sett er middelklassens sosiale posisjon forankret i vitenskapens og ekspertveldets overtak på folkelig praktisk kunnskap. Den høyt utdannede middelklassen har en objektiv interesse av å opprettholde overtaket, og et grunnlag for dette finnes blant annet i den enorme skogen av statsinstitusjoner som har vokst fram, og i andre kunnskapstunge sektorer som de moderne mediene og i den såkalte ”tredje sektor”, de profesjonaliserte frivillige organisasjonene. Og selv om den moderne middelklassens vekst er uløselig knyttet til kapitalismens utvikling gjennom det 20. århundre, er nå store deler av den knyttet til økonomiske sektorer utenfor kjerneprosessene i kapitalismen, ikke minst i de deler av statsapparatet som produserer det Wright (1997) kaller ”decommodified use values” – bruksverdier som ikke har vareform. Dette gjelder for eksempel helsevesenet, utdanningssektoren og det statsfinansierte kulturlivet. Uten at vi kan gå dypt inn i dette her, er det et sentralt poeng at når store deler av den moderne middelklassen befinner seg utenfor kapitalismens økonomiske maskinrom; og i stor grad er aktive på tilsynelatende fristilte områder, innebærer dette også at det utvikles kulturtrekk – fortolkningsrammer, verdisett – som går på tvers av det produktivistiske

paradigmet som kapitalsimens kjernetropper stadig er forankret i. Dette har vi ikke minst sett innen vårt eget forskningsfelt, som handler om konflikter rundt bruk av natur og utnyttelse av naturressurser. Der står et verneorientert natursyn med en tydelig middelklassebasis steilt mot et natursyn som vektlegger ressursutnyttelse, og som typisk deles av folk som på mer direkte måter er avhengige den materielle produksjonsprosessen.

Kulturell motstand

Men folk som utsettes for makt finner seg vanligvis ikke i det uten videre, og siden den moderne middelklassens størrelse og sterke posisjon også har gjort den svært synlig – på mange måter mer synlig enn borgerskapet – står den også lagelig til for hogg når kunnskap som maktmiddel angripes nedenfra.

Ved hjelp av begrepet *kulturell motstand* tar vi sikte på å forklare en mekanisme som driver fram en opposisjon mot middelklassens innflytelse og dens typiske former for kunnskap. Vårt primære empiriske utgangspunkt har vært studier av rovviltkonfliktene i Norge gjennom mer enn ti år, og særlig de konfliktene som har utspilt seg rundt ulven på Østlandet. Det var i møte med folk fra bygdene i Østerdalen at vi ble oppmerksomme på at motstand mot rovdyr måtte forstås som del av en mer generell motstand mot det de oppfattet som truende endringsprosesser i samfunnet; prosesser der en offensiv og mektig (urban) middelklasse ble sett på som drivkraften (se f.eks. Krange og Skogen 2003, Skogen og Krange 2003, Krange og Skogen 2007). Folk med sterke røtter i tradisjonell utmarksbruk og bygdekultur – oftest også med en tydelig arbeiderklassebakgrunn – så på vern av store rovdyr som uttrykk for at et nytt natursyn, med fokus på *vern* og ikke *bruk*, var i ferd med å vinne hegemoni. De så også mange andre tegn på dette, slik som fredning av flere og flere naturområder, satsing på turisme framfor skogsdrift, og nedbygging av bygdesamfunn som la veien åpen for å forvandle den tradisjonelle utmarka til villmark uten mennesker.

I kjernen av rovdyrkonfliktene fant vi en strid om hva som er gyldig og verdifull kunnskap. Biologenes vurderinger av rovdyrbestandenes størrelse, deres forklaringer på at ulven var tilbake og deres beskrivelse av dyras naturlig atferd ble trukket i tvil. Kunnskap basert på lokalbefolkningens egne erfaringer sto ofte i skarp kontrast til den ”offisielle” kunnskapen, og det var erfaringskunnskapen som ble tillagt vekt. Innsikter som ble formidlet av erfarne

jegere og skogsfolk eller som var basert på egne observasjoner ble ansett som sikrere og mye mer troverdige enn den forskningsbaserte kunnskapen (som ble avvist som skrivebordskunnskap). Men det var selvsagt den vitenskapelige kunnskapen som lå til grunn for rovdyrpolitikk og naturforvaltning ellers, og det var noe folk visste godt.

Det er ingen tvil om at folk med høyere utdanning dominerer innenfor naturforvaltningen, men vi så at våre informanter i Østerdalen også la for dagen en mer generell opposisjon mot kunnskapselitene. De opponerte mot en klasse av eksperter som hadde myndighetenes øre. Når formelle maktorganer skal fatte beslutninger støtter de seg oftest på ekspertenes råd, og dermed har ekspertene stor innflytelse – kall det gjerne makt. Dette er noe alle kan se. Abstrakt vitenskapelig kunnskap har en dominerende stilling innenfor de fleste maktorganer. Slik korresponderer kunnskapsformer med sosiale skiller, og folkelig kunnskap befinner seg i en underordnet posisjon i forhold til vitenskapen og den autoriserte, formaliserte ekspertkunnskapen. Det vi ser er en "kunnskapens arbeidsdeling" som føyer seg inn i klasserelasjonene i dagens kapitalistiske samfunn. Men det er ikke bare en utpreget ekspertelite som forvalter den offisielt sertifiserte og formaliserte (vitenskapsbaserte) kunnskapen, og som dermed befinner seg i en maktposisjon – rett nok mer eller mindre tydelig, mer eller mindre sterk. Sett fra mange av våre informanters synsvinkel var også den lokale høyt utdannede middelklassen (ofte innflyttere) en tydelig sosial gruppe, som noen kalte *den egentlige overklassen*.

Når folk tar til motmæle og kjører fram sin egen alternative kunnskap kan det være som et ledd i kulturell motstand. Kulturell motstand, slik vi vil bruke begrepet, utspiller seg i forhold til makt sånn som den er fordelt i klassestrukturen. Begrepet handler om en situasjon der de som blir dominert tar kulturelle midler i bruk for å utfordre de som dominerer. Konkret kulturell motstand har feste i et sosialt hierarki og forutsetter dermed en sammenheng mellom sosiale posisjoner og kulturelle former. Kulturelementer som symboler og tegn, verdier og oppfatninger har sosial forankring, og de kan tas i bruk som kampmidler nedenfra. Men dermed blir det vanskelig å trekke opp grensene for hva slags handlinger som kan betraktes som motstand. Selv om fokus på subtile og lite institusjonaliserte former for makt (slik som hos Foucault og Bourdieu) åpner for at alle salgs praksisformer kan tolkes som motstand, kan selvsagt ikke enhver handling som innebærer en kontrast til dominerende kulturformer forstås som et opprør. Ett krav kan være at motstanden til en viss grad må være intensjonal.

Motstand mot en eller annen form for makt må være del av den meningen individer selv legger i sine handlinger. Vi tror det er ganske vanlig at folk gjør nettopp det.

Mekanismene rundt avvisning av ekspertkunnskap er godt beskrevet i forskningen. Assosiasjonene går særlig i retning av to klassiske studier av arbeiderklassekulturens dyrkelse av praktisk erfaring og forakt for skrivebordskunnskap. Lysgaards *Arbeiderkollektivet* (([1961]1985)) og Willis' *Learning to labour* (1977) er bidrag som hver på sin måte gir innsikt i hvordan offisiell kunnskap avvises av folk i sosialt underordnede posisjoner, og hvordan denne avvisningen blir et viktig element i deres selvhevdelse og identitetskonstruksjon. Det handler om gutta på gølvet som harselerer over ingeniørenes dårskap og upraktiske løsninger, og om arbeiderklasseungdom som avviser skolens «pedagogiske paradigme», som går ut på at alle kan lykkes i livet, bare de tar skolen alvorlig og skaffer seg en god utdanning. Kan slike perspektiver være relevante for det norske samfunnet i dag? Et tidstypisk svar vil være *nei*: For de som mener at samfunnsutviklingen har gjort klassebegrepet irrelevant, kan dette virke som eksotiske greier fra en svunnen tid. Men nyere studier har vist at liknende mekanismer fortsatt er i sving. Skilbrei (2004) har funnet den samme formen for aktiv avvisning av eksperteliters kunnskap blant renholdsarbeidere. Jørgensen (1994) så at klassekulturelle motsetningsforhold var sentrale i dynamikken mellom ungdomsgruppene *geni* og *slaur* i «Bygdeby»: Klassekultur var den viktigste meningsressursen for deres helt ulike tilpasning til skolesystemet. Men det er altså ikke selveste borgerskapet som framstår som hovedfienden for arbeiderklassen i dag. I stedet er det ofte den moderne, høyt utdannede middelklassen kampen rettes mot. Hvorfor borgerskapet ikke lenger er noen ”god fiende” kommer vi tilbake til. Først litt mer om hvorfor det er middelklassen – og særlig noen bestemte middelklassefraksjoner – som må ta støytten.

Støttet av sentrale samfunnsinstitusjoner bedriver forvalterne av den gode smak og de riktige innsikter en form for kulturell imperialisme. En mengde institusjoner og organisasjoner med en tydelig middelklassebasis har det til felles at de aggressivt trenger seg på og vil forandre folks verdier, oppfatninger og livsstiler. Bak dette ligger ofte gode hensikter, men samtidig demonstreres overlegen kunnskap. Dermed framtrer et velkjent mønster der eksperter av ymse slag forsøker å bøte på arbeiderklassens allehånde mangler og svakheter: Dens barneoppdragelse, hjemmeinnredning, litteratursmak, fritidsinteresser, valg av feriemål, kosthold og røykevaner. Middelklassens eksperteliter har utviklet seg til en pest og en plage

for folk som har et annet kulturelt utgangspunkt. Offentlige myndighetsorganer utdanningsinstitusjoner og organisasjoner i tredje sektor er stappfulle av folk med høyere utdanning som forvalter autorisert kunnskap, og som har makt til å definere hva som er rett og galt, godt og dårlig.

Motstand innebærer ikke nødvendigvis langsiktige målsetninger om fundamental samfunnsendring – eller samfunnsendring i det hele tatt. Meningen med kulturell motstand kan i stedet være å oppnå autonomi – å erobre et rom som makta ikke kan nå, et sted der man herre i eget liv. Når dette rommet trues, rettes skytset mot de som tydeligst blander seg inn, og som kan forbindes med krefter som driver samfunnsutviklinga i en uønsket retning – slik vi så i eksemplet fra Østerdalen. Scott (1990) kaller alternative diskurser som blomstrer i underordnede grupper – grupper som selv føler at de er under press fra institusjoner eller grupper med mer makt enn dem selv – for ”hidden transcripts” (skjulte skript). Dette er narrativer eller forklaringsmodeller som avviker fra de dominante, eller offisielle, ”public transcripts” (offentlige skript), som forklarer ting på den måten dominerende sosiale grupper ønsker dem forklart. I dag skjer dette ofte med støtte i vitenskap, og med den moderne middelklassen som et slags presteskap. De skjulte skriptene, derimot, byr på andre forklaringsmodeller, ikke sjelden slik at de som er i maktposisjoner diskrediteres og latterliggjøres. Disse forklaringsmodellene lever som regel sitt liv i det stille, ”backstage”, og er sjelden basis for noen direkte konfrontasjon med makta. Folkeeventyrenes dyrkelse av karakteren ”the trickster” – smartingen – som *lurer* de mektige, er et godt eksempel på dette. Espen Askeladd er en slik, og han har mange kolleger i andre land. Snarere enn å mane til kamp, er disse narrativenes funksjon å tilby en følelse av egenverd, kanskje enda til overlegenhet, som kan komme godt med i en ellers vanskelig hverdag. Scott framholder at når underordnede grupper ikke gjør opprør, er ikke dette fordi de er belemret med ”falsk bevissthet” eller fordi de offentlige (dominante) skriptenes hegemoni er så totalt (à la Althusser eller Gramsci), men rett og slett fordi folk ikke tror de kan oppnå noe gjennom konfrontasjon; at sanksjonene er for truende, oddsene for dårlige, og kanskje til og med at målet er ganske uklart (Scott 1990).

Willis (2000) framholder at sentrale kulturelementer i arbeiderklassen utgjør en form for diffus ”analyse” av maktforhold, fordi de er – eller baserer seg på – kollektive fortolkninger av klassens livsvilkår. Det er dette han kaller ”penetrations” – gjennomtrengninger – som representerer viktige, men begrensede, innsikter i sentrale mekanismer i det kapitalistiske

samfunnet. I hans egen klassiske studie av "the lads" (Willis 1977) representerer guttenes avvisning av det pedagogiske paradigmet, og dermed av utdanningssystemets legitimitet, en erkjennelse av at de selv aldri kan lykkes der og at i en konkurranse må alltid *noen* tape. Erkjennelsens *begrensninger* – limitations – ligger i at den aldri kan gi grunnlag for politisk handling så lenge den også innebærer en distansering fra alle formelle systemer, og dessuten inneholder et alternativt verdsett som innebærer dyrkelse av en form for tradisjonell og etnosentrisk maskulinitet som knapt kan kalles progressiv. Om vi anvender Scotts begreper her, ser vi at det ikke er snakk om skjulte skript i den forstand at der *usynlige* for makta, det er de langt i fra. Men de er *uforståelige* om den dominante kulturens fortolkningskjemaer legges på dem.

Under gitte betingelser, når det politiske klimaet ligger til rette for det og når sanksjonene ikke er særlig truende, kan skjulte skript ta skrittet fra "backstage" til "onstage", og spille en viktig rolle i politisk mobilisering og i sosiale konfrontasjoner (Scott 1990). Eller i hvert fall brukes aktivt i det offentlige ordskiftet, altså i en viss forstand som politiske verktøy. Vi kommer tilbake til dette etter hvert.

Det finnes vitenskapelig kunnskap som handler om nær sagt alt som angår folk hverdagsliv. På ethvert livsområde finnes det eksperter som vet best, og som tilsynelatende alltid har en institusjonell basis eller en tilgang til massemedier som gjør at de kan pushe sine pålegg eller gode råd nesten uten begrensninger. Dermed finnes det også et potensial for motstandshandlinger, basert på alternative fortolkninger, på nesten alle livets områder. Er det egentlig veiingeniørene, som planlegger rundkjøringer og fartsdumper, som vet best hvordan veien burde være? Er det virkelig pedagogene og psykologene med sine utviklingsteorier, som har mest peiling på hvordan barn og ungdom bør oppdras? Er det de funksjonalistiske arkitektene som forvalter den beste smaken? Er det helseekspertisen med sine formaninger om trening og kosthold som skal definere et godt liv? Kan vi stole på at økonomiske eksperter som insisterer på handlingsregelen, men som ble tatt på senga av finanskrisen, har godt grep om hvor mye av oljeformuen vi kan bruke? Hva med de som har maktposisjoner på kulturfeltet, som hersker over innkjøpsordninger og statlige midler til kulturprosjekter? De er vel ikoniske eksempler på middelklasseeksperter som prioriterer i strid med folkelige oppfatninger av hva som er pent.

Lista kunne vært lenger. Til hvert av disse spesialiserte kunnskapsområdene hører bestemte utdanningsgrupper, offentlige institusjoner og forvaltningsorganer, og ganske ofte også organisasjoner i tredje sektor. I tillegg har vi ”frie yrker” som kunstnere, journalister og privatpraktiserende rådgivere og forståelsegjivere. Det er ikke så rart at noen opplever dette som en maktglad og pågående samfunnsklasse, som – oftest på statens regning – jobber med å tre sin egen middelklassekultur nedover hodene på folk.

Hva motstand kan være: Demoniske rykter

Selv om vi har snakket mye om den moderne middelklassen som *synlig*, og derfor en mer opplagt skyteskive enn borgerskapet selv, er det også slik at maktstrukturer i våre dager kan framstå som utydelige og vanskelige å konfrontere. En form for kulturell motstand som vender denne utydeligheten og uangripeligheten *mot* makta, er det som på engelsk kalles ”demonic rumors” (demoniske rykter) (Coombe 1997, Fine m. fl. 2005). I USA, hvor fenomenet er studert en del, har slike rykter ofte rettet seg mot multinasjonale ”brand-name companies”. De har først og fremst versert blant marginaliserte befolkningsgrupper som fornemmer at disse gigantene preger deres liv, men på diffuse og indirekte måter. Ryktene tillegger selskapene planer om for eksempel å ramme den afroamerikanske befolkningen i USA gjennom forbindelser til Ku Klux Klan. Slik gjøres en uklar fornemmelse til noe konkret, målrettet og moralsk angripelig, samtidig som ryktenes raske spredning og tilpasningsevne gjør at selskapene får smake sin egen medisin når de prøver å sette inn motangrep, for eksempel i form av informasjonskampanjer. Ryktene absorberer raskt motargumenter og integrerer dem i sin egen logikk.

Mange som bor i utkantstrøk opplever den moderne staten på samme måten:

Ugjennomtrengelige maktstrukturer som man ikke kommer i inngrep med, en uforståelig agenda og en fiendtlig grunntone. Dagens ulvepolitikk innebærer strengt vern av en art som finnes i hundretusenvís rundt i verden, men som kan gjøre betydelig skade i den intensivt brukte utmarka i Norge. Dette er totalt uforståelig for mange og viser at rovdyrpolitikken er en del av ”storbyens kaos” – antitesen til det gode bygdelivet. Og her kommer en særegen variant av ”demonic rumors” inn i bildet: Historiene om at ulven ikke har kommet tilbake av seg selv, men er satt ut i hemmelighet av mennesker. Disse historiene har ganske stor utbredelse, og det er mange som tror på dem. Det samme er tilfelle i de franske alpene, der

ulvekonfliktene er til forveksling lik de norske, også i den forstand at den sosiale basisen for de ulike fraksjonene i striden er temmelig identisk (se Skogen et al. 2008).

I Norge sier viltforskerne at ulvene har vandret inn fra Finland. I Frankrike kommer de offisielt fra Italia. Men der ulven har slått seg til, er det ikke alle som tror at den har tatt turen på egne bein. Rundt Vanoise nasjonalpark kunne man se en plakat med bilde av en flirende ulv på scooter. Teksten lød: ”Ulven kommer tilbake fra Italia på Vespa”. Historiene som fortelles er påfallende like i de to landene. Det handler om observasjoner av selve utsettingen, om døde ulver med microchips eller tatoverte serienummer, om ulver som ikke ser ut eller oppfører seg som ville ulver skal, og som befinner seg på feil sted. Det er heller ingen forskjell på hvem som antas å stå bak ugjerningene i de to områdene. Det er enten myndighetene i allianse med miljøvernorganisasjoner, eller ekstreme miljøvernere som opererer på egenhånd. Hva som angis som motivet for ulveutsettingen varierer, fra enkeltindividers miljøfanatisme til planer om å omdanne landsbygda til naturreservat. I Vanoise var det flere som kalte ulven for et ”biologisk våpen”. Ulvevennene ble ikke engang tilkjent en lidenskap for vill natur, men ble sett på som kynikere som ville drive lokalbefolkningen vekk.

Utsettingshistoriene innfører personlige aktører med klare hensikter og som kan stilles moralsk til ansvar. Slike rykter blir redskaper for å tolke og rekonstruere truende, kaotiske og ubegripelige sider ved verden slik at de blir forståelige. I følge Champion-Vincent (2005) kan de betraktes som en slags folkelig samfunnsvitenskap – ”a folk social science”. Ryktene gjør nemlig akkurat det samme som samfunnsvitenskapen; de tilbyr forklaringsmodeller med en allmenn gyldighet. Riktignok er kravene til både metode og analytisk stringens en smule annerledes, men de fyller samme funksjon i kunnskapsproduksjonen, med et slags motsatt fortegn. Når slike bilder av virkeligheten utfordrer maktelitenes forståelsesmåter kan de åpenbart betraktes som kulturell motstand.

Den kulturelle motstandens alliansepartnere

Det er ikke sånn at den kulturelle motstanden ikke har alliansepartnere. Det har hendt ganske ofte at forfatterne av dette kapitlet har blitt beskyldt for stakkarsliggjøre ulvemotstandere og framstille dem som ”underdogs”, mens mange vil hevde at sånne synspunkter som de

forfetter har altfor stor innflytelse på norsk rovviltpolitikk. Og akkurat dette kan være et godt eksempel på at bildet er sammensatt: Det er nemlig ofte slik at den kulturelle motstanden, som faktisk utvikler seg nedenfra, kan finne allierte med betydelig innflytelse, og som representerer ganske andre interesser enn for eksempel de ”eiendomsløse” jegerne fra Østerdalen. Dette gjelder blant annet skogeierorganisasjonen Norskog, som har inntatt et ganske sterkt standpunkt mot ulv i Norge. Dette har flere grunner, men en helt sentral årsak er at ulven kommer i konflikt med kommersialisering av jakt som mange grunneiere nå satser på. Ulven er nemlig farlig for jakthunder, og kan også redusere viltbestandene lokalt. Dette medfører at færre jegere søker til områder med ulv. Den samme kommersialiseringen er potensielt en trussel mot lokale jegeres tradisjonelt gode tilgang til billig jakt, og historisk har det ikke vært noe varmt forhold mellom skogeiere og arbeiderklassen i Østerdalen. Like fullt eksisterer det nå en slags allianse her, i den grad at Norskog i sin tid utlovet en dusør til den som kunne bevise at ulven i Norge er satt ut. Dette siste er også et godt eksempel på skjulte skript (utsettingshistoriene) beveger seg ”onstage” når det politiske klimaet ligger til rette for det, og ikke minst når de kan bidra til å bygge opp allianser. Det er sikkert også noen skogeiere som tror på disse historiene, men våre intervjuer med en del av dem tyder ikke på at det er vanlig. Moderne skogeiere er ofte folk med høyere utdanning, som selv identifiserer seg med det vi kan kalle et vitenskapelig paradigme. Rykter av denne typen avvises ofte som konspirasjonsteorier. Men på organisasjonsnivå erkjennes det at ryktene er viktige for grasrota i ”anti-ulvealliansen”.

Når skjulte skript beveger seg ut av sin skjulte tilværelse, er det typisk at dette skjer ved hjelp av ”ideologer” som er i stand til å formidle innholdet på en annen måte enn flertallet i kjernegruppa av ”troende” (Scott 1990). Historiene om utsetting av ulv er formidlet, bl.a. i bokform, av flere slike ideologer (se for eksempel Toverud 200X). Ikke sjelden er argumentasjonen her ganske sofistikert, og basert på omfattende bruk av skriftlige kilder, som gamle rapporter og brev fra norske og svenske miljømyndigheter. Den kobles ofte til andre påstått tvilsomme sider av forskningen på store rovdyr, for eksempel biologenes konklusjoner om at ulven ikke er farlig for mennesker, og det siteres fra eldre russiske forskningsrapporter som ikke anerkjennes av vestlig vitenskap (men som konkluderer med at ulven ofte angriper folk). Og det er ikke bare Norskog som har latt seg bevege av dette; i 2003 produserte TV2 et dokumentarprogram hvor temaet nettopp var utsetting av ulv. Programmet var blottet for ironi, og la opp det hele som en spennende kriminalsak. Det er også verdt å merke seg at

representanter for naturforvaltning og forskning har blitt mer ydmyke i tonen når de snakker om utsetting. Selv om de fortsatt avviser en hver innblanding i noe sånt, og framholder at det er usannsynlig at det har skjedd, sies det nå at det *ikke finnes holdepunkter*. Tidligere ble utettingshistoriene åpenlyst latterliggjort.

Men også på det mer generelle plan er det støtte å hente. I Klassekampen 16. november 2009 fyrer Per Sandberg fra Fremskrittspartiet løs mot AP-eliten. Sandberg identifiserer et elitenettverk som utgår fra Arbeiderpartiet, som ”lever et liv langt fra vanlige arbeidsfolk” og som har ”en dyp lengsel etter å styre og bestemme over folk” og som ”profilerer seg som en bevegelse som kjemper for de svake mot de rike, men det de egentlig gjør er å ivareta middelklassens interesser”. På journalistens spørsmål om ikke kritikken er uttrykk for kunnskapsforakt svarer han blant annet han er ”svært opptatt av forskning og kunnskap, men samtidig svært opptatt av å være kritisk. Vi må basere oss på virkeligheten, og ikke la seg bergta av såkalte eksperter på universitetene og i embetsverket.” Det er viktig ”å få synliggjort makta og systemet som styrer livene våre,” sier Sandberg. Her er alle elementene i den kulturelle motstanden på plass: FrP framfører kritikk av en middelklasse som vil styre livene til vanlige arbeidsfolk, og som søker makt med utgangspunkt i forskning og former for kunnskap som det er viktig å være kritisk mot. Blant partiene er det bare Fremskrittspartiet som inntar denne posisjonen. Ingen av de andre borgerlige partiene og heller ikke ”venstrepartiene”. De står heller fram og gjentar sine mantra om kunnskapssamfunnet. Det er ikke rart at FrPs slagord om ”valgfrihet” har appell, ettersom mange gjerne vil velge en livsstil som ikke er foreskrevet av middelklassens eksperter. FrP framstår som en sann alliert for den kulturelle motstanden i kampen for autonomi, og er som det nest største partiet på Stortinget ingen ubetydelige maktfaktor her i landet.

Her er et eksempel fra USA som også viser hva slags allianser som kan oppstå som reaksjon på den moderne middelklassens maktutøvelse: Våren 2009 måtte Rick Wagoner gå av som direktør for General Motors fordi Obamas regjering (som angivelig representerer ”den nye tid” på områder som miljø, kjønn, utdanning, osv.) mente han hadde vært for ettergivende overfor fagforeningene. GMs arbeidere hadde for høy lønn, for gode pensjoner, og sikkert for bra helseforsikringer. De var også alt for mange. Men miljøvennlige biler burde de klare å lage! Ikke overraskende var det *republikanerne* fra Michigan som flokket seg rundt Wagoner og GM, og som framsto som bedre allierte for United Auto Workers enn Obamas miljøvennlige mannskap. Og Republikanerne er jo ingen puslinger i amerikansk politikk.

De ordentlige kapitalistene utgjør en sterkere og mektigere elite enn forskere og byråkrater, og har større innflytelse over folks hverdagsliv. Men de legger seg ikke opp i hva folk forbruker og hvordan de lever – ikke på annen måte enn å stimulere folks hedonistiske tilbøyeligheter så godt de kan, slik at de skal kjøpe mer og bidra til å generere profitt. Selv har de bare større hytter og båter, finere biler og mye mer penger til god mat og godt drikke. De lever jo av at folk forbruker ting, og stikker selvsagt ikke kjepper i eget hjul ved delta på de bedrevitende plageåndenes side. Markedet sørger for at alt middelklasseekspertene vil til livs, finnes i rikt mon. Dagligvareforetningene er fulle av sukker og fett, møbelforetningene av ornamenterte møbler og tunge støvsamlergardiner. Marked og konkurranse bidrar til svært lave flypriser, mange flyr, for eksempel til Syden, med økte CO2 utslipp som konsekvens. Ikke bra, mener miljøbevegelsen, men de som driver flyselskap mener at folk må få kose seg. Tendensen de siste tiårene har ikke akkurat gått i retning av mindre marked. Privatisering og konkurranseutsetting er mer av tidens melodi enn nasjonalisering og statlig eierskap. Det er et sentralt poeng at den moderne middelklassens makt er begrenset, og at den er sterkt påvirket av det politiske og økonomiske klimaet den utøves i. Å være utenfor kapitalismens maskinrom gir ikke bare uavhengighet, men også sårbarhet. Utviklingen kan bidra til å forandre kunnskapselitenes maktgrunnlag, men kjenner vi dem rett, vil de nok tilpasse seg.

Proletarer i alle land, foren dere!

Setningen som avslutter Manifestet er minst like berømt som den som innleder det. Men nå er den kommunistiske bevegelsen politisk marginalisert i hele vesten. Som vi har sett betyr det ikke at arbeiderklassen unnlater å gjøre motstand mot makt. Det er bare det at fienden er en annen enn borgerne, og målet et annet enn å tilintetgjøre den borgerlige ordening, kapitalismen. I stedet ser vi på mange fronter en motstand mot middelklassen og middelklassekulturens dominans. Det innebærer motstand mot sosiale grupper som gjerne vil det gode på vegne av naturen, lufta, folkehelsa, likestillingen, arkitekturen, kunsten og barna, og som i stor grad innehar et hegemoni på disse feltene. De har også en solid og svært synlig forankring i formelle maktstrukturer. Motstanden mot et sånt hegemoni er en del av grunnlaget for en allianse som går på tvers av det motsetningsforholdet mellom klassene som Marx og Engels beskrev. Spissformulert har borger og proletar nå samlet seg til kamp mot mye av det som er formyndersk, belærende og bedrevitende, og som hindrer økonomisk ekspansjon som genererer både profitt og industriarbeidsplasser. Denne alliansen, som både har en materiell basis og en kulturell overbygning, har vist seg ganske seiglivet opp gjennom

historien. Og mye tyder på at den moderne middelklassens agering på samfunnsarenaen bidrar til å gjøre den enda mer robust.

REFERANSER

Beck, U. (1992) *Risk society. Towards a new modernity*. London: Sage.

Campion-Vincet, V. (2005) "From Evil Others to Evil Elites." in *Rumor Mills*, edited by G. A. Fine, V. Campion-Vincent, and C. Heath. New Brunswick: AldineTransaction.

Coombe, R. J. (1997) "The Demonic Place of the "Not There": Trademark Rumors in the Postindustrial Imaginary." Pp. 249-274 in *Culture, power, place.*, edited by A. Gupta and J. Ferguson. Durham: Duke University Press.

Fine, G. A., V. Campion-Vincent, and C. Heath (2005) *Rumor Mills*. New Brunswick: AldineTransaction.

Giddens, A. (1991) *Modernity and self-identity. Self and society in late modern age*. Cambridge: Polity Press.

Jørgensen, G. (1994) *To ungdomskulturer. Om vedlikehold av sosiale og kulturelle ulikheter i Bygdeby*. Rapport 1/94. Sogndal: Vestlandsforskning.

Krange, O. og K. Skogen (2003) Skudd i løse lufta. Unge jegere og rovdyrpolitikken. I F. Engelstad og G. Ødegård (red.): *Ungdom, makt og mening*, 255-283. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Krange, O. og K. Skogen (2007) Kodebok for den intellektuelle middelklassen. *Nytt Norsk Tidsskrift*, 2007(3), 227-242.

Lysgaard, S. ([1961]1985) *Arbeiderkollektivet: en studie i de underordnedes sosiologi*. Oslo: Universitetsforlaget.

Martin, B. (1998) Knowledge, identity and the middle class: from collective to individualised class formation? *The Sociological Review*, 45, 653-86.

Scott, J. C. (1990). *Domination and the Arts of Resistance: Hidden Transcripts*. (pp. 1 – 135).
New Haven: Yale University Press.

Skilbrei, M.-L. (2004). Mine, dine og våre saker: likestillingspolitikk for viderekomne.
Tidsskrift for kvinneforskning(3), 76-92.

Skogen, K. and O. Krangle (2003) A Wolf at the Gate: The Anti-Carnivore Alliance and the
Symbolic Construction of Community. *Sociologia Ruralis*, 43 (3), 309-325

Skogen, K., I. Mauz and O. Krangle (2008) Cry Wolf! Narratives of Wolf Recovery in France
and Norway. *Rural Sociology*, 73(1), 105-133.

Willis, P. (1977) *Learning to labour*. Aldershot: Gower.

Willis, P. (2000) *The ethnographic imagination*. Cambridge: Polity Press

Wright, E.O. (1997) *Class Counts*. Cambridge: Polity Press.